

SOSIAALITYÖN KIINNITTYMINEN SYSTEEMEIHIN
-moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksia etsimässä

Tieteellis-käytännöllinen lopputyö

Raisa Muikku

Erikoissosiaalityöntekijän koulutus

Hyvinvointipalvelut

Helsingin Yliopisto

2019–2021

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution – Department
Tekijä/Författare – Author Raisa Muikku		
Työn nimi / Arbetets titel – Title Sosiaalityön kiinnittyminen systeemeihin – moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksia etsimässä		
Oppiaine / Läroämne – Subject Sosiaalityö / Erikoissosiaalityöntekijäkoulutus		
Työn laji/Arbetets art – Level Hyvinvointipalvelujen erikoisalan lopputyö	Aika/Datum – Month and year 28.01.2021	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 30
Tiivistelmä/Referat – Abstract <p>Yhteinen ymmärrys asiakasperheen tilanteesta on lastensuojelun sosiaalityössä ja aikuissosiaalityössä tarpeen. Työalueiden erillisyyden ongelmat kuitenkin tunnistetaan. Lähestyn tämän tarkastelua Niklas Luhmannin teoriaa sosiaalisista systeemeistä hyödyntäen. Sosiaaliset systeemit ovat lopputyössäni koulutuksen, politiikan, oikeudellisen, tieteen, taiteen, uskonnon, talouden, perheen, median ja hoidon systeemit. Tarkastelen lastensuojelun ja aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä siitä, minkä sosiaalisten systeemeiden kautta työntekijät työnsä hahmottavat eli mihin systeemeihin he kiinnittyvät. Lopputyöni tavoite on tukea sosiaalityön itseyttä työstään ja moniammatillisissa verkostoissa. Aineistonani ovat olleet fokusryhmä-lähestymisen kautta tehdyt haastattelut Kanta-Hämeen suuren ja pienen kunnan sosiaalityöntekijöille. Yhteensä haastateltavia oli neljä. Lähestyin haastatteluja ja niistä saadun aineiston analyysiä teoriaohjaavasti. Nauhoitin ja litteroin haastattelut. Noudatan lopputyön prosessissa hyvää tieteellistä käytäntöä.</p> <p>Oikeudellinen systeemi hahmottuu vahvan kiinnittymisen systeemiksi. Sen kautta sosiaalityöntekijät lähestyvät asiakkuutta, asiakkaan kohtelua, tilanteita ja palveluja. Sen kautta pyritään hahmottamaan myös moniammatillisen yhteistyön rajapintaa. Sosiaalityöntekijät nostavat esiin eettisen pohdinnan merkitystä ja kiinnittyvät tässä uskonnolliseen systeemiin. Sosiaalityöntekijät joutuvat kiinnittymään vahvasti myös talouden systeemiin, joka saa aikaan rajankäyntiä suhteessa oikeudelliseen systeemiin. Perheen systeemiin kiinnitytään yleisesti, mutta perheen käsite vaatii sosiaalityössä vielä täsmentämistä. Suurinta erontekoa ja rajankäyntiä tehdään suhteessa hoidon systeemiin ja sitä tehdään myös suhteessa koulutuksen systeemiin. Tämän eronteon kautta hahmottuvat haasteet työn sisällön määrittelyssä, vastuissa ja odotuksissa. Tieteen systeemi nousee esiin riittämättömyyden tunteiden kautta. Lastensuojelussa kiinnitytään median systeemiin oletettujen ennakkokäsitysten kautta. Aikuissosiaalityössä esiin nousee poliittinen systeemi esimerkiksi työhön kuntoutuksen kentän kautta. Taiteen systeemi ei nouse haastatteluissa käsittelyyn. Moniammatillisessa yhteistyössä sosiaalityöntekijät kaipaavat nykyistä enemmän yhteistyökumppanin lainsäädännön parempaa tuntemista sujuvan yhteistyön tueksi.</p> <p>Kiinnittymisen tarkastelun kautta nousi esiin vahvuuksia ja haasteita työn kehittämisen tueksi asiakkaan palvelun laadun parantamiseksi. Käsite työstä kokonaisuutena tukee sosiaalityön paikan hahmottamista osana moniammatillista verkostoa. Sosiaalityön itseyttä työstään on tarpeen erityisesti nyt SOTE-uudistuksen alla. Tulokset myös avaavat ymmärrystä siitä, että myös yhteistyökumppanit kiinnittyvät työssään omiin tärkeiksi kokemuksiinsa systeemeihin ja ymmärrys tästä lisää yhteistyömahdollisuuksia. Tulokset ovat hyödynnettävissä sosiaalityön alan sisäisessä koulutuksessa ja paikallisesti oman työn tarkastelussa. Niiden kautta on myös mahdollisuus avata moniammatillista yhteistyötä esimerkiksi ristiriitatilanteissa sekä yhteisessä kehittämisessä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords sosiaaliset systeemit, systeemiteoria, sosiaalityö, kiinnittyminen, moniammatillinen yhteistyö		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Sosnet		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information -		

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	3
2. SYSTEEMITEOREETTINEN LÄHESTYMISTAPA SOSIAALITYÖHÖN	6
3. TUTKIMUSKYSYMYKSET	10
3.1 Lopputyön tavoite ja kysymys	10
3.2 Aineiston hankintamenetelmä ja analyysi	11
4. TULOKSET	12
4.1 Sosiaalityön kiinnittyminen systeemiin.....	12
4.1.1 Talouden systeemiin kiinnittyminen.....	13
4.1.2 Oikeudelliseen systeemiin kiinnittyminen.....	14
4.1.3 Sosiaalityö ja perheen systeemi	15
4.1.4 Hoidon systeemi ristiriitaisuuksien systeeminä.....	16
4.1.5 Sosiaalityön työalojen omat painotukset systeemeihin kiinnittymisessä	18
4.1.6 Kiinnittyminen muihin systeemeihin.....	19
4.1.7 Lyhyt yhteenveto kiinnittymisestä systeemeihin.....	19
4.2 Monialaisen yhteistyön lähtökohdat sosiaalisiin systeemeihin kiinnittymisen kautta	21
5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA	24
LÄHTEET	29
LIITE 1	31
HAASTATTELUN TUKIRUNKO.....	31

1. JOHDANTO

Sosiaalityöntekijän työssä havahtuu toisinaan siihen, että perheen aikuisten ja lasten sosiaalityön asiakkuudet saattavat ovat kunnassa hyvinkin erillään toisistaan. Yhteistä ehjää ymmärrystä perheen tilanteesta ei näin välttämättä ole syntynyt. Yhteinen ymmärrys asiakkaan kokonaistilanteesta on kuitenkin sosiaalityössä erityisen merkittävää. Hyvinvointipalveluiden erikoissosiaalityön lopputyössäni lähestyn tätä näkökulmaa yhden systeemiteoreettisen painotuksen kautta. Aineistoni koostuu haastatteluista, joita lähestyn teoriaohjaavasti. Syntynyt tieto tuo näkyville sosiaalityön tapaa hahmottaa itseään paitsi työaloittain, myös kokonaisuutena, ja tuloksella on mahdollisuus toimia sosiaalityön itseymmärryksen lisääjänä. Tuon näkyville samalla sosiaalityön työalan mahdollisuuksia ymmärtää ja tulla ymmärretyksi moniammatillisen yhteistyön verkostoissa. Lopulta tavoitteeni palautuu takaisin asiakaspintaan: Moniammatillisen yhteistyön osatekijöiden sanoittaminen antaa viime kädessä välineitä parantaa asiakkaan mahdollisuutta osallisuuteen palveluverkostonsa hyödyntämiseksi.

Erikoissosiaalityön koulutuksen osana tekemääni opinnäytetyötä voi kutsua esitutkimukseksi sen luodessa osaltaan pohjaa yhteistyön systeemille kehittämiselle edelleen. Tämä exploratiivinen lopputyöni asettuu tutkimuksellisen kehittämisen kenttään (esim. Toikko & Rantanen 2009, 21) kuitenkin niin, että se tuo näkyviin yhden rajatun näkökulman moniammatillisen yhteistyön tueksi. Hyödynnän lopputyössäni Niklas Luhmannin (1927–1998) näkemyksiä sosiaalisista systeemeistä, joita on sosiaalityön kentässä edelleen soveltanut Kaspar Villadsen (2008). Suomalaisessa kontekstissa sosiaalisia systeemeitä Luhmannin systeemiteoriaa hyödyntäen on käsitellyt kuntoutuksen kenttään sijoittuvassa artikkelissaan Janne Jalava (2008). Tämä asettelu vie minut tarkastelemaan vuorovaikutusta yhteiskuntajärjestelmän systeemien ja niihin kiinnittyneiden toimijoiden välillä. Kiinnittymisellä kuvaan sosiaalityön näkökulmia hahmottaa itsensä eri systeemeiden kautta painottuen. Tämä tarkastelunäkökulma auttaa sosiaalityöntekijöitä eri työorientaatioissaan ymmärtämään oman työalansa paalutusta ja sitä kautta auttaa ymmärtämään monialaisen yhteistyön mahdollisuuksia paremmin. Sosiaalityöntekijöiden lähestymiskulmia lastensuojelun sekä aikuissosiaalityön yhteistyöverkostoihin (esim. Eriksson 2015) lähestyn tutkimuksessani kattavasti moniammatillisuuden käsitteen kautta (esim. Isoherranen 2012).

Avaan tässä lyhyesti lastensuojelun, aikuissosiaalityön ja moniammatillisuuden käsitteitä sekä toiminnan kenttiä. Nostan esiin myös niihin liittyviä keskinäisiä jännitteitä. Lastensuojelu on oikeudelliselta perustaltaan kiteytetty *lastensuojelulaissa* (417/2007), erityisesti kahdessa

ensimmäisessä pykälässä. Niissä on määritelty, että lapsella on oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön sekä etusija erityiseen suojeluun. Lastensuojelu toimintana määritellään laissa tätä oikeutta vasten vaikuttamalla yleisiin kasvuoloihin, tukemalla huoltajia lasten kasvatuksessa sekä toteuttamalla perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua. Sen sijaan sosiaalityöntekijän työnä lastensuojelua ei ole laissa tarkoin säädelty, vaikka laki antaaakin työlle kehykset. Keskeiseksi työssä on noussut lapsen edun huomioon ottaminen ja tarvittaessa myös sen turvaaminen, johon liittyvät olennaisesti sosiaalityöntekijän vastuut ja velvollisuudet. (Kääriäinen 2003, 10.)

Myös aikuissosiaalityötä katsotaan lakisääteisyysyden kautta. Näiksi laeiksi katsotaan *sosiaalihuoltolaki* (1301/2014) ja myös sitä täydentävät asiakasryhmäkohtaiset ja etuuskohtaiset lait. (myös Nummela 2011, 23.) Aikuissosiaalityö on kuitenkin tilanteessa, jossa selkeä lainsäädännöllinen määrittely on vielä kesken (Nummela 2011, 24), aikuissosiaalityön etsiessä työn teon tasolla kehystä työorientaationsa mukaisesti paitsi sosiaalihuollon laeista, myös muista laeista kuten *laista kuntouttavasta työtoiminnasta* (189/2001) ja *laista kotoutumisen edistämiseksi* (1386/2010). Selkeä sisällöllinen muutos ja kehittämisen mahdollisuus aikuissosiaalityön toimintaan tuli perustoimeentulon Kela-siirron kautta 2017. Aikuissosiaalityön ydintyö täsmentyi vaikeimmissa tilanteissa olevien auttamiseksi yli 18-vuotiaille. (Nummela 2011, 23.) Nummela (2011, 24) toteaa aikuissosiaalityön olevan myös työtä sosiaalihuoltolain kautta tapahtuvaksi työksi lapsiperheiden kanssa. Hänen mukaansa tätä näkemystä toimintana ohjaavat mukaan organisaation toimintakulttuurit, ja tämä valinnan mahdollisuus vahvistuu viittauksina esimerkiksi perhesosiaalityön kenttään myös aineistoni kautta.

Moniammatillinen yhteistyö on käsite, jonka kautta eri sosiaali- ja terveydenhuollon työalat voivat määritellä yhteistyötään. Käsite on näin kontekstisidonnainen. Moniammatillinen työskentely kattaa käsitteenä erilaisia asiakokonaisuuksia aina arjen asiakastyöstä suurten linjojen vetämiseen. Myös yhteistyö ja päätöksenteko on moniammatillisuudessa käsitettävä laajasti. (Isoherranen 2012, 19; Nikander 2003, 281). Moniammatillisuuden ja monialaisuuden käsitteitä käytetään usein rinnakkaisina toisilleen, mutta ymmärrän monialaisuuden käsittävät vahvemmin hallinnon tason, moniammatillisuuden keskittyessä enemmän asiantuntijatasen työskentelyn kuvaamiseen yhteistyössä eli moniammatillisuuteen. Moniasiantuntijaisuuteen käsitteenä puolestaan sisältyy kaikki asiaan liittyvien toimijoiden asiantuntijuus, myös perheiden (Kuorilehto 2014, 29).

Moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta sosiaalityötä kiinnostavat erityisesti niin sanotusti paljon palveluja tarvitsevat ihmiset. Asiakasryhmä on tunnustettu ja tunnustettu kriittiseksi ryhmäksi sekä sosiaali- että terveystalvelujen järjestämisen näkökulmasta. Heidän palvelutarpeisiinsa vastaaminen ja palveluiden järjestäminen vaativat yhteensovittamista ja muutoinkin saumatonta yhteistyötä SOTE-ammattilaisilta. Näiden asiakkaiden on todettu erityisesti kärsivän järjestelmän pirstaleisuudesta. Palvelujen integraatio sekä monialainen yhteistyö ovatkin välttämätön edellytys palveluiden toimivuudelle ja jatkuvuudelle. (Hujala, Taskinen, Oksman, Kuronen, Karttunen & Lammintakanen 2019, 592.)

Lopputyöni lähti liikkeelle työelämäkokemuksestani siitä, kuinka työalat sosiaalityön sisällä saattavat eriytyä toisistaan jopa asiakkaan tilanteen kokonaisymmärrystä haitaten. Helsingin perhe- ja sosiaalipalveluiden johtaja Maarit Sulavuori (2019; 2020) puhuu sosiaalityön näkökulmasta ”uudenlaisen yhdenmetytyn työn” tarpeesta paitsi moniammatillisen, myös sosiaalityön sisäisen työn yhteydessä. Uudenlainen yhdenmetyty työ tarkoittaisi, että asiakas on keskiössä ja eri ammattien tai työorientaatioiden työparius muodostaisi pohjan yhdenmetytyyn työhön. Sulavuori toteaaakin, että aiemman kaltainen ”yksi hoitaa kaiken” -tyyppinen yhdenmetyty työ ei ole nykyään mahdollista tiedon moninaisuuden ja osaamisen vaatimusten vuoksi. (Sulavuori 2019; 2020.)

Asiakkaan kokonaistilanteen hahmottamisen tavoitteella on kuitenkin työn arjen tasolla haasteensa. Sulavuori (2019) toteaa sosiaalihuollossa olevan tunnustettuna asiana palveluiden siiloutumisen, josta tulee tulevaisuudessa pyrkiä pois. Lastensuojelun ja aikuissosiaalityön sisäisessä yhteistyössä Sulavuori (2020) katsoo hidastavaksi tekijäksi sellaisen erityislakiin leimautumisen, jossa lain henki jää toisarvoiseksi ja työntekijät katsovat lakia omaa työtään rajaavasti. Sulavuoren mukaan yleislakien täydentäminen erityislaeilla lastensuojelussa ja vammaispalveluissa saattaa näin luoda tilanteen, jossa moniasiantuntijaisen yhteistyön esteeksi muodostuvat jo lait itsessään. Tällöin asiakkaan yksilöllinen kokonaisuus jää pois palvelun keskiöstä. Sulavuori peräänkuuluttaakin vielä nykyistäkin vankempaa asemaa sosiaalihuoltolaille. Koska aikuissosiaalityön ohjenuorana ovat vain tietyin ehdoin erityislait, aikuissosiaalityön valmiudet moniasiantuntijaiseen yhteistyöhön ovat tästä syystä avoimemmat kuin erityislakien kautta työalaansa hahmottavat lastensuojelu ja vammaispalvelu (Sulavuori 2020).

Isoherranen (2012, 68–69) nostaa esiin laajemmin asiantuntijaorganisaatioiden haasteita sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyössä. Hän jaottelee erikseen fyysiset, mentaaliset ja sosiaaliset muurit. Fyysiset muurit ovat vuorovaikutusta ja yhteistyötä rajaavia rakenteita. Mentaalisilla muureilla

hän tarkoittaa toisen työalan toimintakulttuurin tuntemisen vajetta ja esimerkiksi toisen käyttämän käsitteistön erilaisuutta. Sosiaaliset muurit liittyvät yksintyöskentelyn perinteisiin ja vaateeseen pärjätä. Haasteiksi voi tämentää myös yhteisten tavoitteiden epäselvyyden, heikon sitoutumisen yhteistyöhön sekä epäselvyyden kunkin roolista yhteistyössä. (Hujala ym. 2019, 592.)

Lopputyönä esitutkimus aiheesta on erittäin ajankohtainen, sillä SOTE-uudistuksia ollaan jatkamassa maakunta- ja sittemmin hyvinvointialueajattelulla. Sosiaalityön on hyvä tehdä itsearviointia toimintatavoistaan, jotta sosiaalityön ydintyö, ihmisoikeuspohjainen asiakastyö pystyy olemaan oma vahva keskustelukumppaninsa välttämättömissä muutoksissa.

2. SYSTEEMITEOREETTINEN LÄHESTYMISTAPA SOSIAALITYÖHÖN

Systeemiteoreettinen näkökulma tarjoaa sosiaalityölle laajan lähestymiskulman¹. Yleisen systeemiteorian on hahmotellut biologi Ludwig von Bertalanffy 1968. Hyödynnän tässä lopputyössä sosiologi Niklas Luhmannin (1970) näkemystä systeemiteoriasta toiminnallis-rakenteellisena hahmotuksena. Systeemiteoria kiinnittää leimallisesti huomiota rakenteisiin ja myös kertoo näistä rakenteista asiakkaan ympärillä. Luhmann fokusoi katsetta ihmistä ympäröiviin sosiaalisiin systeemeihin, ei ihmisen mieleen. (Kihlström 2011, 287, 291.)

Luhmann näkee systeemin eli järjestelmän olevan yksikkö, joka on olemassa pitämällä rajat itsensä ja ympäröivän maailman välillä (Kihlström 2011, 289). Nämä rajat syntyvät systeemin heijastumisesta toisiin systeemeihin, sillä systeemillä ei sinänsä ole omaa konkreettista olemusta (Luhmann 1993, 531). Eronteon ajatus suhteessa muihin systeemeihin on olennainen. Sen kautta systeemi paitsi heijastelee itseään ja omia konstruktioitaan myös päättää ja eriyttää, mikä sille itselleen on sisäistä ja mikä ulkoista ominta (Luhmann 1993, 531). Eroa toisiin systeemeihin tehdään näkyväksi systeemin toiminnan kautta ja palaan tähän sosiaalityön osalta tuonnempana.

Valtion voi katsoa olevan yhteiskuntasysteemi, jonka sisällä ovat sosiaalisina systeemeinä vuorovaikutus- ja organisaatiosysteemit (Kihlström 2011, 289). Niklas Luhmannin (1993, 531)

¹ Sosiaalityössä omaa systeemiteoreettista hahmotusta on tehty 1970-luvulta alkaen, jolloin sillä pyrittiin yhdistämään casework, ryhmätyö ja yhdyskuntatyö ja näin hahmottamaan sosiaalityötä aiempaa vahvemmin suhteessa sosiaaliseen ympäristöön (Toikko 2005, 206–208).

mukaan yhteiskunta on se kattava sosiaalinen järjestelmä, joka tilaa kaiken kommunikaation. Yhteiskunta on näin kommunikaatioon perustuva järjestelmä². Kommunikaatio on kehittyessään luonut useita toiminnallisesti eriytyneitä alajärjestelmiä (esim. Jalava 2005, 123; Villadsen 2008). Luhmannin pohjalta Villadsen (2008) painottaa yhteiskunnallisesta näkökulmasta toiminnallisiksi sosiaalisiksi systeemeiksi *koulutuksellisen, poliittisen, oikeudellisen, tieteen, taiteen, uskonnon ja taloudellisen* systeemin. Kihlström (2011, 289) tarkentaa toiminnallisiksi sosiaalisiksi systeemeiksi kuuluvan lisäksi *perhe/suku, media ja hoito (treatment)*³.

Yksikään järjestelmä ei ole toistaan tärkeämpi, vaan kaikki ovat yhtä tärkeitä toimivuuden kannalta. Nämä järjestelmät eivät voi korvata toisiaan. Niiden on päinvastoin oletettava, että muut funktiot kuin niiden omansa toteutetaan muualla. (Jalava 2005, 123.) Systeemit myös reagoivat itsenäisesti omina systeemeinään, ilman pakkoa ymmärtää kokonaisuutta. Yksilöt eivät ole sosiaalisia systeemejä, vaan ne ovat tuloksia monista sosiaalisista systeemeistä. (Kihlström 2011, 289–291.) Koska systeemi itse päättää toiminnastaan (esim. Luhmann 1993, 532), pohdintaan nousevat myös kysymykset inklusiosta ja eksklusiosta: kenelle tarjotaan jäsenyyden omaista osallisuutta ja kuka jää ulos. Systeemi voi myös tukea olemaan osallinen muista systeemeistä, jolloin puhutaan kompensoidusta osallisuudesta (Kihlström 2011, 291).

Jokainen funktion systeemi viittaa itseensä ja omaan toimintalogiikkaansa ja lähestyy kommunikoinnissaan yhteistyökumppaneita tästä omasta lähtökohdastaan, omien kommunikaatorakenteittensa kautta. Tällä logiikalla yksilöt osallistuvat yhteiskunnan toimintaan vain kommunikoidessaan. Juuri kommunikaatio on kehittyessään luonut useita toiminnallisesti eriytyneitä alajärjestelmiä kuten aiemmin mainitun *tieteen* (Villadsen 2008, 68; Jalava 2005, 123; Kihlström 2011, 289).

Luhmannin mukaan alajärjestelmät eli systeemit ovat erilaisia ja jokaisella on oma kommunikatiivinen koodinsa. Eri systeemeillä on näin erilainen kommunikaatio ja välineet siihen. Esimerkiksi *oikeudellisen* systeemin kommunikaationa toimii *laki* ja tällöin kommunikaatiossa pohditaan, onko jokin asia *laillinen* vai *laiton*. Juridiikka muokkaa näin maailman laillisuuden

² Systeemiteoriassa kommunikaation katsotaan koostuvan itsesään informaatiosta, tavasta tuottaa se ja reaktiosta eli ymmärretäänkö sanoma vai ei (Kihlström 2011, 289).

³ Kihlström (2011, 287) kritisoi Luhmannin näkemystä kommunikaatiomallista systeemisessä hahmotuksessa. Kihlströmin mukaan se rajoittaa yksilön roolia kutistamalla dialogin yksipuoliseen informaatioon, jota koodittaminen tukee.

kysymykseksi. (Villadsen 2008, 67.) Lähden lopputyössäni siitä, että sosiaalityö ei ole oma itsenäinen systeeminsä⁴, vaan se piirtää itselleen rajaa ja omintaan kiinnittymällä eri systeemeihin (Villadsen 2008, 68; vrt. Kihlström 2011, 289). Sellaisena se myös tuottaa niin sanottuja binäärikoodoja asiakastyöhön, kuten *auttaminen/ei auttaminen* (Kihlström 2011, 289). Sosiaalityössä mielenkiintoiseksi kysymykseksi nousee näin myös se, kuinka ylläpidetään sosiaalista järjestystä koordinoimalla yksilön tekoja ja mikä on sen rooli kompensoidussa osallisuudessa? Kysyä voi myös, kommunikoidaanko sosiaalityö leimallisesti osallisuuden käsitteellä, jolloin sosiaalityö muokkaisi ympäröivän maailman osallisuuden hahmotuksen kautta. Tällöin sosiaalityön binäärikoodiksi voi hahmottaa asiakkaan *osallisuuden/osallisuuden puutteen*.

Systemiteoreettisesti nähtynä organisaatiot siis luovat itsensä heijastelemalla ympäristöä itseän (ns. systeemianalyysi). Pystyäkseen ymmärtämään ja olemaan tietoinen siitä, minkälainen osa systeemiä sosiaalityö on, on puolestaan hahmotettava, mihin suuriin toiminnallisiin systeemeihin sosiaalityö kiinnittyy (ns. muotoanalyysi). (Villadsen 2008, 66.) Valitut systeemit, joihin kiinnitytään, tulevat näkyviksi esimerkiksi siinä, mihin sosiaalityössä viitataan, kun perusteluja omalle työlle sanoitetaan. Villadsenin (2008, 68) mukaan sosiaalityö on kiinnittynyt leimallisesti *oikeudelliseen* ja 1990-luvulta alkaen painottuneesti *talouden* systeemeihin. Villadsen (2008, 68) kuitenkin näkee, että tämän päivän sosiaalityön voi nähdä polyfonisina organisaatioina siinä, että ne kiinnittyvät aiempaa laajemmin myös muihin systeemeihin kuten *terveyteen* tai *koulutukseen*. Kiinnostavaksi nousee tällöin myös pohdinta eronteosta ja systeemeihin kiinnittymisen painotuksista sosiaalityön sisällä juuri työaloittain (Villadsen 2008, 69).

Systeemeihin kiinnittymisen lisäksi toinen merkittävä asia on myös se, miten julkinen kunnallinen sosiaalityö koodittaa itselleen olennaisia käsitteitään kuten asiakkuus. Asiakas on kooditettava, jotta hänen asiansa ei ole hallitsematon kaaos (Kihlström 2011, 292). Se, mitä koodinomaisia määreitä sosiaalityö asiakkaalle antaa onkin se, miten sosiaalityö asiakkaan näkee ja häntä palvelee (Villadsen 2008, 66). Olettaen, että sosiaalityön omana binäärikoodina on *osallisuuden* käsite, esimerkiksi taloudellisessa sosiaalityössä *vähävaraista* asiakasta tuetaan kohti täydempää yhteiskuntaosallisuutta tukemalla häntä taloudellisesti.

Sosiaalityön toimijoina myös julkisen sektorin ja yksityisen sektorin sosiaalityön keskinäiset erot systeemeihin kiinnittymisessä ja asiakkuuden koodittamisessa on merkittävää ymmärtää yhteistyön

⁴ Sosiaalityön on puolestaan hahmoteltu 1970-luvulla muodostuvan muutosagenttisytemistä, asiakassytemistä, päämääräsystemistä ja toimintasytemistä (Toikko 2005, 206).

pohjaksi. Villadsen (2008, 70) nostaa esimerkiksi tästä julkisen sektorin sosiaalityön leimallisen kiinnittymisen *oikeudellisiin* ja *taloudellisiin* systeemeihin siinä missä järjestötason kiinnittymisessä on paljon *uskonnolliseen* kommunikaatioon viittaavia määreitä.

Sekä systeemeihin kiinnittymiseen että asiakkaan statuksen määrittämiseen liittyy Luhmannin teoriassa näkyvä eronteko itsen⁵ ja muiden toimijoiden sekä ympäristön välillä. Sen kautta on mahdollista hahmottaa, mitä sosiaalityö on ja mitä se ei ole. (Villadsen 2008, 66.) Tämä koskee sekä osasysteemien välistä kommunikaatiota ja toimintaa että sosiaalityön omaa sisäistä erontekoa (Luhmann 1993, 531) eri työorientaatioiden välillä. Villadsenin (2008, 66) mukaan itseymmärrystä sosiaalityössä suhteessa muihin toimijoihin rakennetaan sillä, miten sosiaalityön itse muodostamat konstruktiot heijastuvat takaisin sille itselleen muiden toimijoiden kautta. Olennaista ovat myös kunkin systeemin (esim. *talous*) ja osasysteemin (esim. sosiaalityö) ydin sekä erot. Syntyneestä käsityksestä eroista muihin toimijoihin muodostuvat myös sosiaalityölle annetut ja itse otetut odotukset. Samalla muiden toimijoiden sosiaalityölle esittämät odotukset ja myös rajat avaavat uusia ulottuvuuksia kommunikaatioon ja moniammatilliseen yhteistyöhön. (Villadsen 2008, 68.) Villadsen (2008) nostaakin esille kysymyksen eri toimijoiden yhteisesti sanoitetusta ymmärryksestä yhteistyön pohjaksi.

Organisaatiot siis kommunikoivat olennaisten ydinkoodiensa ja erontekojensa kautta. Kiinnostavaa on myös, miksi jotkin eronteot valitaan olennaisiksi ja toisia ei (Luhmann 1993, 528)? Nämä ovat myös lähtökohtia, josta käsin monialaisen työn vahvuuksia ja haasteita pystytään löytämään. Toiminta puolestaan on se, joka tekee erontekoa näkyväksi muille organisaatioille. Toiminta ei ole itsessään sosiaalinen systeemi, vaan heijastumaa siitä, miten systeemi hahmottaa itsensä (Luhmann 1993, 532). Luhmannin systeemiteoreettinen ajattelu ohjaakin sosiaalityön pohtimisen suuntaa myös alasysteeminä kohti sen toiminnallisia puolia, kuten rooleja ja palveluita (Kihlström 2011, 289, 296).

Autopoieesi on Luhmannin systeemiteoreettisessa ajattelussa keskeinen käsite. Sen olemus on, että systeemit ovat loputtomasti itsetuottavia ja itserakentuvia. Se, voidaanko juuri sosiaaliset systeemit käsittää autopoieettisiksi, on ongelmallista jo siksi, että autopoieesin ajatus on abstrakti ja sen käytännön sovellutus luo ongelmia. (Mingers 2002, 279–281.)

⁵ esitutkimuksessani sosiaalityö

Sosiaalisessa systeemissä autopoieettisuus tarkoittaa suljetun järjestelmän omaehtoista ja itsenäistä uusiutumista. Asiat tuottavat itse itsensä kommunikaation kautta ja systeemit reflektivat itse itsensä ja havainnoivat, miten itse havainnoivat ympäristöään (Kihlström 2011, 290). Näin järjestelmän kommunikaatio viittaa vain järjestelmään itseensä ja kommunikaation tulokset otetaan kehämäisesti jatkokommunikaation lähtökohdaksi. Suljettujen systeemien voi katsoa keskittyvän juuri rajojensa huoltamiseen (Luhmann 1993, 534). Järjestelmät toimivat toistensa ympäristössä, eivätkä suoraan vaikuta toistensa toimintoihin: siksi on tärkeää, että kaikilla toimivat omat systeeminsä (Jalava 2005, 124; Kihlström 2011, 289). Toisaalta järjestelmän ollessa suljettu, sen käsitys omista mahdollisuuksistaan saattaa olla positiivisempi kuin se olisi avautuessaan avoimen systeemin ehdoille. Toisaalta juuri suljettu systeemi mahdollistaa organisaation menestymistä. (Luhmann 1993, 528–529.) Tulen käsittelemään autopoieettisuutta tutkielmassani siinä määrin, kuin se nousee aineistosta, pitäen kuitenkin tämän olennaisen abstraktin käsitteen taustalla mahdollisuutena ymmärtää aineistoa syvästi.

3. TUTKIMUSKYSYMYS

3.1 Lopputyön tavoite ja kysymys

Fokusoin lopputyöni lastensuojelun ja aikuissosiaalityön väliseen yhteistyöhön tutkimalla työalueiden kiinnittymistä systeemeihin. Esitutkimuksena se on rajatun kohteen, eli tässä kunnan sosiaalityön, kehittämistä. Haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä mahdollistan kentällä jo syntyneiden ajatusten ja empiirisen kokemuksen nousemista käsittelyyn sosiaalityön kehittämisen tueksi, antamalla näkemyksille ja kokemuksille teoreettista jäsenystä. (Toikko 2009, 14–15.)

Keskeinen haaste monialaiselle yhteistyölle ja sen onnistuneelle johtamiselle on, että yhteistyön keskeiset haasteet ja mahdollisuudet tunnistetaan (Hujala ym. 2019, 592). Lopputyöni tähtää palvelemaan myös moniammatillista työnteon tapaa kohdistamalla katsetta sosiaalityöhön kokonaisuutena: Jotta sosiaalityö voi olla yhtenä rintamana neuvottelemassa paikastaan sosiaali- ja terveydenhuollon meneillään olevissa uudistuksissa, on ensiarvoisen tärkeää pystyä muodostamaan toimivat yhteistyön rakenteet sosiaalityön eri työalojen kesken, purkaen mahdollisia jännitteitä ja toimimattomuuksia yhteistyössä (Toikko 2009, 18).

Tutkimuskysymykseni oli seuraava:

1. Mihin sosiaalisiin systeemeihin kunnallisen aikuissosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityöntekijät kiinnittyvät työssään?

Käytin haastatteluissa tukena väljää tukilistaa, joka on ohessa liitteenä 1 (LIITE 1). Haastattelin Kanta-Hämeen alueella suuren ja pienen kunnan aikuissosiaalityöntekijöitä ja lastensuojelun sosiaalityöntekijöitä. Yhteensä haastateltavia oli neljä henkilöä. Haastateltavien keskimääräinen työkokemus sosiaalityöntekijänä oli viisi vuotta ja kolme kuukautta. Haastattelut kestivät keskimäärin 1,5 tuntia.

Sain luvat paitsi kultakin haastateltavalta erikseen, myös heidän organisaatioiltaan. Huomioin lopputyöni kaikissa vaiheissa eettiset tekijät, ja käsitän eettisyyden kattavana ajatuksena (esim. Pohjola 2007, 11) aina tutkimussuunnitelmasta anonymiteetin varmistamiseen ja julkaisuun asti. Aineiston käsittelyssä ja säilytyksessä huomioin *Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksen hyvästä tieteellisestä käytännöstä Suomessa* (2012). Anonymiteetin käsitän myös kuntakohtaiseksi, Kanta-Hämeen ollessa julkinen tieto. Tätä varmistan määrittelemällä näkyville kunnan kokoa siten, että sen määritelmän sisään mahtuu useampi kunta. Tulen esittelemään valmiin työn haastateltavien sosiaalityöntekijöiden yksiköille.

3.2 Aineiston hankintamenetelmä ja analyysi

Lopputyöni asettuu laadullisen tutkimuksen kenttään (esim. Eskola & Suoranta 2008, 15–16). Saatua aineistoa lähestyin teoriaohjaavan eli abduktiivisen sisällönanalyysin kautta (esim. Eskola 2007, 162; Tuomi & Sarajarvi 2006, 99). Abduktiivinen sisällön analyysi asemoituu aineistosta ja teoriasta nousevan hahmottamisen välille. Tutkimuskysymysten runko nousi näin teoriasta ja otin huomioon valitun analyysitavan jo aineiston keräämisessä. (Elo & Kyngäs 2008, 109, 113 & Tuomi & Sarajarvi 2006, 105.)

Tein haastattelut hyödyntäen fokusryhmäteknikkaa. Tämä tarkoittaa monelle henkilölle samanaikaisesti tehtävää haastattelua ja koskien tiettyä aihetta. Olemukseltaan fokusryhmäteknikka on siis ryhmähaastattelu. Fokusryhmä eroaa muusta ryhmämuotoisesta haastattelusta siinä, että se painottaa tyypillisimmillään laajan haastattelun sijasta vain tiettyä aihetta ja käsittelee aihetta

syvällä otteella, fokusoii siihen. Toinen eroavaisuus on fokusryhmän käyttö: sen ajatuksena on käytön perusteltavuus haastattelumetodina ajan ja rahan säästön sijaan. Kolmas merkittävä eroavaisuus on siinä, että fokusryhmässä tutkijan kiinnostus on juuri siinä, miten haastateltavat hahmottavat asian ryhmän jäsenenä. Tässä tarkasteluun tulee myös ryhmän jäsenten yhteinen tiedontuottaminen ja ymmärryksen rakentaminen itse haastattelutilanteessa. (Bryman 2012, 501.) Lähestynkin tutkimuskysymyksiin vastaamista kokoamalla sitä tietoa ja ymmärrystä, jota sosiaalityöntekijöillä on omasta työstään ja sosiaalityön olennaisista verkostoista.

Nauhoitin haastattelut ja litteroin saadun aineiston kirjalliseen muotoon. Tämä on erityisesti Fokusryhmähaastattelussa tärkeää, sillä nauhoittaminen mahdollistaa keskusteluun sen omaa rytmiä, haastateltavien keskinäisiin painotuksiin on mahdollista palata ja yhteisen ymmärryksen prosessin synty on selkeämmin havaittavissa (Bryman 2012, 504).

Teoreettinen lähestymiskulmani on systeemiteoria, jota sovellan aineistoon erityisesti mukaillen saksalaisen sosiologin Niklas Luhmannin (1927–1998) jäsenyyksiä sosiaalisista systeemeistä. Merkittävästi ajatteluani systeemiteorian mahdollisuuksista suhteessa sosiaalityöhön avasivat myös Luhmannin näkemyksiä hyödyntäneet ja myös kriittisesti tarkastelleet Kaspar Villadsen (2008), Anita Kihlström (2011) ja suomalaisessa kontekstissa Janne Jalava (2008). Huomioin ja etsin myös työntekijöiden niin sanottua hiljaista tietoa (esim. Nonaka & Takeuchi 1995), käsityksiä ja kokemukseen perustuvia kehittämistoiveita.

4. TULOKSET

4.1 Sosiaalityön kiinnittyminen systeemiin

Keskeinen käsite lopputyössäni on *kiinnittyminen*. Sosiaalityö ei ole lopputyössäni oma erillinen systeeminsä, vaan se hahmottaa itsensä eri systeemien kautta painottuen. Tätä systeemien kautta itsensä hahmottamista kuvaan sanalla kiinnittyminen. Kiinnittyminen kuvaa näin tapaa hahmottaa sosiaalityön ominta sisältöä ja yhtä lailla myös erotella ulkopuolelle jäävät asiat joko ulos sosiaalityöstä tai sen reunamille. Tämä kiinnittyminen auttaa sosiaalityöntekijöitä eri työorientaatioissaan ymmärtämään oman työalansa paalutusta ja sitä kautta ymmärtämään monialaisen yhteistyön mahdollisuuksia paremmin.

Haastattelin lastensuojelun ja aikuisten sosiaalityön sosiaalityöntekijöitä. Lastensuojelun sosiaalityössä työntekijät tekivät myös osittaista perhesosiaalityötä. Täysi-ikäisten palveluissa haastateltavat käyttivät työalueestaan aikuissosiaalityön määritelmää. Tällä rajauksella haastateltavat halusivat sisällyttää työalueeseen myös iäkkäiden toimeentulotuen neuvontaa. Kanta-uudistuksen yhteydessä aikuissosiaalityöstä on kuitenkin alettu puhumaan enenevässä määrin käsitteellä työikäisten palvelut. Se rajaa aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön pois iäkkäiden, lasten ja vammaisten palveluista pitäen sisällään kuitenkin kotoutujien palveluita.

4.1.1 Talouden systeemiin kiinnittyminen

Haastateltavat sosiaalityöntekijät kiinnittyvät puheessaan leimallisesti *talouden* systeemiin. Tässä haastateltavat vahvistivat tutkimuksessa jo aiemmin havaittua sosiaalityön kiinnittymistä (Villadsen 2008, 68). Yhteistyötä sosiaalityön toisiin työaloihin tai muihin moniammatillisiin toimijoihin etsittiin ydinkoodi *rahan* kautta, käyttäen arjen tasolla toimintojen resurssien pohdintaa lähestymiskulmana. Talouden pohdinta liittyi kuitenkin erityisesti omien työalojen reunaehto- ja pohdintaan.

Lastensuojelussa koettiin, että talous menee yli *oikeudellisen* systeemin esimerkiksi mietittäessä parasta palvelua lapselle. Tätä kuvailtiin muun muassa siten, että vaikka laissa määritellään kunnan vastuista palveluiden järjestäjänä, tämän ylittää kunnan taloudellinen todellisuus.

Kaikessa (palvelussa) lähdetään siitä minimistä kuitenkin liikenteeseen--- --- Taloudelliset resurssit (määrää työtä enemmän kuin laki) H2

...vaikka nähtäis, että joku muu ostopalvelu olis ehdottoman ensisijainen palvelu, mutta jos sitä ei sitten saa, joudutaan tyytymään, annetaan joku palvelu, millä yritetään sitten korjata pienemällä... liian pienellä joskus vastataan isoon tarpeeseen. H1

Työntekijää merkittävämpänä avun tarpeen määrittelijänä nähtiin yksittäinen kunta ja sen omat käytännöt.

Eri kunta voi päätyä (palveluiden antamisessa) hyvin erilaiseen ratkaisuun. H2

Aikuisten sosiaalityössä kiinnittymistä *talouden* systeemiin hahmotettiin näkökulmana vahvasti asiakkaiden toimeentulon kautta. Tätä haastateltavat kutsuivat nimellä taloussosiaalityö. Taloussosiaalityö koettiin haastateltavien taholta myös sosiaalityön merkittäväksi omaksi osaamisalueekseen suhteessa yhteistyökumppaneihin. Tässä haastateltavat palasivat toistuvasti sosiaalityön ja Kelan yhteistyön ongelmakohtiin.

Työhön liittyvien resurssien pohtiminen sai haastateltavat miettimään asiakastyössä käytettävää aikaa.

Ainahan se sellanen kysymys tuolla takaraivossa on, että kuinka paljon pystyy käyttämään aikaa joihinkin asioiden käsittelyyn. Riittämättömyyden tunne tulee joskus. Näkee, että tässä tilanteessa kannattais tehdä jotenkin, mutta se ei välttämättä ihan niin toteudu. H4

Tässä yhteydessä aikuissosiaalityön haastateltavat pohtivat myös oman työnsä vaikuttavuutta. Haastateltavat kokivat vahvasti, että henkilöstölisäresurssia on mahdotonta saada tarpeesta huolimatta. Yksintyöskentelyn ja pärjäämiseen vaateeseen ohjataan näin jo organisaation määrittämällä rakenteilla (Isoherranen 2012, 68–69).

4.1.2 Oikeudelliseen systeemiin kiinnittyminen

Haastateltavat sosiaalityöntekijät kiinnittyivät vahvasti *oikeudelliseen* systeemiin. Myös tässä suomalaiset sosiaalityöntekijät vahvistavat jo aiemmin havaittua sosiaalityön kiinnittymistä (Villadsenin 2008, 68 mukaan Majgaarsd 1995). *Oikeudelliseen* systeemiin kiinnittyessään sosiaalityöntekijät suostuvat samalla siihen, että ydinkoodiksi sosiaalityöhön muodostuu käsitepari *laillinen/laiton* (Villadsen 2008, 67). Asiakastasolla tämä tarkoittaa asiakkaan oikeuksia ja velvollisuuksia. Haastateltavat kuvasivat *oikeudellisen* systeemin ydinkoodia *laki* (Villadsen 2008, 67) peruskallion omaisena asiana. Laki nähtiin asiana, josta käsin esimerkiksi epäselviä tilanteita lähdetään ylipäätään purkamaan.

Meillä on aika tarkkaan perusteltu kuitenkin...laki määrittää sen, mistä asiakkuus lähtee liikenteeseen. H2

Oikeudelliseen systeemiin palattiin läpi haastatteluiden silloin, kun asiakasta, tilannetta tai monialaisen yhteistyön haasteita yritettiin hahmottaa. Vahvoja erityislakeja itsessään kuten *lastensuojelulaki* ei nähty esteenä sosiaalityön työalojen väliselle yhteistyölle, vaikka haastattelun kuluessa viitattiinkin sosiaalityöntekijöiden tekevän työtään osin eri lakien puitteissa (vrt. Sulavuori 2020). Haastateltavat nostivat vertailukohteena esiin toista vahvan erityislakien ohjaamaa työalaa, vammaissosiaalityötä. Haastateltavat viittasivat yhteistyön tarpeeseen keskustellessaan myös meneillään olevista sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksista vielä suurempina yhteistyön osaamisen tarpeina.

Oikeudellisen systeemin kautta nähdään asiakkaan kohtelu ja oikeudet palveluihin silloinkin, kun työn yksittäistä tehtävää ei pystytä suoraan osoittamaan lainkohdasta. Kaikki haastateltavat nostivat esiin myös eettisen pohdinnan merkityksen. Lastensuojelussa sen nähtiin liittyvän leimallisesti lakiin ja tässä yhteydessä nostettiin esiin ennakkotapauksiin tutustumisen tärkeys.

Aikuissosiaalityössä koettiin tarvittavan vahvasti omaa eettistä harkintaa päätösten tukena⁶. Haastateltavat lähestyivät tässä pohdintaa ylipäättään sosiaalityöntekijän toimijuuden tilasta. Aikuissosiaalityöntekijät halusivatkin nähdä työnsä vahvimmin juuri *oikeudelliseen* systeemiin kiinnittymisen kautta.

Aikuissosiaalityössä korostettiin työntekijän oman *eettisen pohdinnan* merkitystä ylipäättään asiakkaan parhaan etsimiseksi. Haastattelussa nostettiin esiin myös keskustelua oikeasta ja väärästä. Tällöin lain rajat nähtiin, ja päätökseen vaikutti myös työntekijän oma etiikka ja kokemus. Käsitän tämän raja-alueena *uskonnolliseen* systeemiin: toimijuuden ja harkintavallan tila perustellaan lailla, oikeusperiaatteilla ja omalla näkemyksellä ja kokemuksella tilanteesta.

Kauniisti sanottuna: ennen rahaa kyllä siinä (päätöksessä) vielä omaa sydäntään kuuntelee. H3

Tässä haastattelut vahvistavat myös Villadsenin (2008, 68, 70) esittämää ajatusta *uskonnollisen* systeemin mahdollisesta läsnäolosta hyvinvointiorganisaatioiden, kuten kunnallinen sosiaalityö, itseymmärryksessä. Sama toistuu sosiaalityön ominta roolia pohdittaessa. Tässä on nähtävissä viitteitä esimerkiksi samankaltaisuuteen diakonian teologisen ajattelun kanssa.

...annetaan ääni niille, joilla ei sitä ääntä ole⁷. H4

Myös monialaisen yhteistyön avaimena todettiin olevan yhteistyökumppanin alan ohjaavien lakien tuntemus. Tässä haastateltavat vahvistavat Villadsenin (2008, 67) näkemystä siitä, että toimijat myös kommunikoivat vahvasti itseymmärryksen ydinkoodiensa kautta: silta muihin toimijoihin hahmotetaan näin asiakkaan oikeuksien toteutumisen kautta.

4.1.3 Sosiaalityö ja perheen systeemi

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät ilmaisevat työalansa käytännön tason työn vahvimpana kiinnittymisenä *perheen* systeemin. Perheen idea näyttäytyi haastatteluissa työtä yhdistävänä asiana, jonka systeemin kautta työn konkretiaa hahmotettiin. Kiinnittymisessä perheeseen liittyy myös puhe suvusta verkostona.

(Mitä se perhe tuo sosiaalityöntekijän työhön tullessaan?)

⁶ sosiaalihuoltolaki yleislakina vs. lastensuojelulaki erityislakina

⁷ Tämä retoriikka on perinteisesti vahvaa diakonian teologista perustelua. Esim. Diakonia-lehti 1/2019.

Verkoston. Toisinaan hyvin laajan verkoston, toisinaan hyvin pienen. Ihmiset hahmottaa perheen hyvin eri tavalla. Toisinaan perheeseen kuuluu äiti ja lapsi tai isä ja lapsi, joillakin perheeseen kuuluu kaikki isovanhemmat, sedät, tädit, kummit, kaimat. H2

Aikuissosiaalityön asiakkuuksissa korostuivat yksin asuvat sekä perheet ilman lapsia: haastateltavat pohtivatkin perheen käsitettä aikuissosiaalityössä. Yksinäiset henkilöt mielletään käsitteenä asiakkaiksi. Koska aikuissosiaalityön tyypillisen asiakkaan nähtiin olevan yksinäinen aikuinen, *perhe* sanana ja kiinnittymisen systeeminä oli aikuissosiaalityön haastateltaville häilyvä.

Perheen systeemistä puhuttaessa aikuissosiaalityössä kaivattiin vahvempaa ja selkeämpää yhteistyötä. Aikuissosiaalityön työntekijät pohtivat sitä, että lastensuojelussa ei välttämättä nähdä lapsen ongelmien saattavan olla vanhempien ongelmista syntyviä. Systeemisen lastensuojelun perusidea tunnetaan myös aikuissosiaalityössä ja sen nähdään olevan tarpeen sisällyttää myös aikuissosiaalityöntekijän työtä. Aikuissosiaalipuolella myös perheen todellisuuteen ulottuvat työkalut kuten Lapset puheeksi -keskustelu nähdään vahvistavan lasten huomiointia työskentelyssä.

4.1.4 Hoidon systeemi ristiriitaisuuksien systeeminä

Hoidon systeemi tuli haastatteluissa esiin etsittäessä niitä yhteistyötahoja, joissa on ristiriitoja ja kokemuksia väärin asetetuista odotuksista sosiaalityötä kohtaan. Tässä haastateltavat viittaavat Isoherrasen (2012, 68–69) nimeämiin mentaalisiin muureihin sekä Hujalan ym. (2019, 592) täsmennykseen yhteisten tavoitteiden epäselvyydestä.

Läpi haastattelujen toistuva rajanveto *hoidon* systeemiin nousi esiin erityisesti yhteistyötä lakien kautta pohdittaessa.

Näitä yhteentörmäyksiä tulee juuri siinä, että puhutaan aina sosiaali- ja terveysalasta, mutta aivan täysin eri lait määrittää meidän töitä. H1

Tämän yhteistyötahon lain pohtimatta jättäminen aiheuttaa haastateltavan mukaan myös haasteita asiakastyön tasolla, kun yhteistyötahoilta ei ole riittävää ymmärrystä toistensa lain vastuusta ja rajoista. Erityisesti tämä korostuu tilanteissa, joissa tarvittavat interventiot ikään kuin ilmoitetaan sosiaalityöntekijöille hoitotahon toimesta.

Sosiaalityö etsii kiinnittymistään *hoidon* systeemiin olemalla vuorovaikutuksessa, luoden samalla yhteisymmärrystä ja väärinkäsityksen paikkoja suhteessa siihen (Luhmann 1993, 533). Hoidon systeemistä puhuessaan haastateltavat etsivät ja heijastelivat erityisen vahvasti omaa ydintyötään (Luhmann 1993, 531). Jalavan (2008, 292) mukaan toiminnan oman logiikan, rakenteen ja rajojen säilyttäminen ovatkin tärkeitä, jotta toimijataho pystyy hahmottamaan omat keinonsa ja myös

tarpeensa omien mahdollisuuksiensa ulkopuolisille palveluille. Omaa ydintyötä pohdittaessa haastateltavat sosiaalityöntekijät nostivat esiin terveydenhuollon mielenterveysavohuollon palveluna, jonka resurssien riittämättömyyttä tai heikkoa kykyä kontaktiin sosiaalityöntekijät kokivat paikkaavansa (Hujala ym. 2019, 592). Sosiaalityö asemoituu haastateltaville silloin lähipalveluksi ja tahoksi, jonka työnä on hoitaa ne, joita mielenterveystyö ei pysty auttamaan esimerkiksi asiakkaan heikon palveluihin sitoutumisen vuoksi.

...mielenterveysavopuolen asiakkaat, heillä ei kunnolla ole sellasta kontaktia tai se kontakti on heikko tai häilyvä. Huoli tulee usein sitten meille--- --- Jos siinä on hoitovastahankoisutta, eikä haluta mennä, tai sinne on etäisyyttä niin, ettei välttämättä päästäkään niin helposti, sitten jos toisella puolella tulkitaan että... tai hoitosuhde katkaistaan ja pitäiskin mennä omalääkärin kautta, että sais uudelleen kaikki palvelut käyntiin...ja sitten kun sinne omalääkärille ei mennä, ni sitten sosiaalityöntekijä saa sellasia soittoja, että ”täällä ois nyt tällanen näin”. H4

Terveydenhuollon koettiin siis toisinaan sanelevan sosiaalityölle asiakastyön toteuttamisen tavat. Tämän nähtiin toteutuvan erityisesti vaikeimmissa tilanteissa, joissa hoitotaho ei pysty saamaan aikaan muutosta vaan antaa tiedoksi sosiaalityöntekijälle tarpeen lapsen sijoituksen välttämättömyydestä. Erityisesti esimerkkinä tästä haastateltavat lastensuojelun sosiaalityöntekijät nostivat esiin psykiatrisen ja neuropsykiatrisen hoitotahon.

Psykiatriset asiakkaat on tietyllä tavalla, joko lapsella psykiatrian asiakkuus tai vanhemmalla, se jollain tavalla heitetään lastensuojelun hoidettavaksi, että hoitakaa te... ... Lastensuojelun katsotaan olevan viimesijainen, kaikkivoipa, joka pystyy ratkaisemaan kaikki ongelmat, mitä muut ei pysty ratkaisemaan. H2

Samalla aikuissosiaalityössä kuitenkin katsottiin, että juuri päihde- ja mielenterveyshoidon avopalveluissa oli sosiaalityön asiakkaiden kanssa paljon yhteistä pintaa. Terveydenhuollon sosiaalityöntekijät nostettiin puolestaan esiin esimerkkinä hyvästä sillanrakennuksesta aikuissosiaalityön ja terveydenhuollon välillä, toisaalta myös heidän koetaan joutuvan tekemään paljon sellaista työtä, joka ei terveydenhuollonkaan sosiaalityöntekijälle kuuluisi.

Sosiaalityössä asiakkaan hoitotahot ja diagnoosit tiedostetaan, mutta niiden kautta tai niihin ei työn peruslähtötilanteessa haluta tietoisesti kiinnittyä, sillä haastateltavien mukaan sosiaalityön kannalta sama diagnoosi voi tarkoittaa eri ihmisillä eri asioita. Palvelutarpeen arviointi aloitetaan lähtökohtaisesti avoimelta pöydältä. Tätä puoltaa haastateltaville myös heidän havaintonsa siitä, että diagnoosia ei välttämättä ole asiakkailla, joilla se olisi tarpeellinen. Toisaalta *hoidon* systeemiin kiinnittymistä hyödynnetään väylänä sosiaalityölle pystyä löytämään asiakkaalle oikea palvelu. Tällöin ohjauksesta oikean hoitotahon piiriin tulee mittari hyvälle sosiaalityölle.

Me ollaan tehty meidän työ mahdollisimman hyvin, kun me pystytään ohjaamaan asiakkaat niiden oikeiden palveluiden piiriin ja todetaan että meidän palvelua ei tarvita. H1

4.1.5 Sosiaalityön työalojen omat painotukset systeemeihin kiinnittymisessä

Sosiaalityön työaloilla on haastattelujen pohjalta myös systeemeitä, joihin juuri oma työalue leimallisesti kiinnittyy ja jotka eivät nousseet esiin toisen työalan haastatteluissa⁸. Tässä haastateltavat yhtyvät Villadsenin (2008, 67–68) näkemykseen sosiaalityön muodostumisesta aiempaa polyfoniseksi (monikeskeisemmäksi) kiinnittymiseltään. Tämä puolestaan heijastelee sitä vuorovaikutuksen tarvetta, jota toimintaympäristön moninaisuus sosiaalityölle luo.

Median merkitys kiinnittymisessä nousee esiin lastensuojelun työhön negatiivisesti vaikuttavana asiana. Mediasta koettiin, että sillä ei ole mitään tekemistä työn hyvän laadun kanssa. Sen ei nähdä vaikuttavan työn laatuun sinänsä, mutta olevan asia, joka vaikuttaa usein perheiden suhtautumiseen työntekijää kohtaan. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöillä oli kokemus, että uusien asiakasperheiden kanssa he joutuvat ensimmäiseksi purkamaan julkisuudessa olevia mielikuvia.

Media antaa meistä julkisuuskuvan, että me tullaan ja viedään lapset--- --- se vaikuttaa siihen, että meidän täytyy aloittaa aina ”pakkasen puolelta”. Tosi usein on se, että suhtautuminen meihin on miinus kymmenen ja jos me halutaan päästä hyvään, meidän täytyy luoda luottamus siihen, että ei olla pahoilla aikeilla liikenteessä. H2

Aikuissosiaalityössä median merkitystä ei haastatteluiden teon ajankohtana korostettu⁹.

Nyhdän on ollu hieman toimeentuloasioista, ja Kela-yhteyksistä ollu mediassa näkyvyyttä, mutta noin yleisesti ottaen aikuissosiaalityö ei kauheesti näy mediassa. H4

Koulutuksellinen systeemi nousi esiin vain lastensuojelun haastattelussa. Haastateltavat halusivat tehdä selkeää eroa opetuksen ja sosiaalityön välille. Myös koulun nähtiin asettavan sosiaalityölle hoitotahojen lailla väärin asetettuja odotuksia. Koulu nousi näin esiin ristiriitaisena vuorovaikuttajana. Sosiaalityön näkökulmasta koulujen resurssien loppuessa lastensuojelun oletetaan pystyvän auttamaan lasta. Haastateltavat viittaavat tässä erityisesti Hujalan ym. (2019, 592) nimeämään haasteeseen roolien epäselvyydestä yhteistyössä.

⁸ Haastattelin vain lastensuojelun (osittain mukana perhesosiaalityötä) sekä aikuissosiaalityön työntekijöitä, mutta vastausten perusteella on oletettavaa, että myös muilla sosiaalityön sisäisillä selkeillä työaloilla kuten vammaispalvelu löytyisi omat painotuksensa systeemeihin kiinnittymisessään. Lopputyö rajaa muut työalat kuitenkin ulkopuolelle.

⁹ Haastattelut on tehty mediassa vahvasti esiin nostetun keskustelun perustoimeentulotuen siirrosta Kelaan 2017 ja sen vaikutuksista kuntien sosiaalityölle jälkeen. Tästä uutisoitiin mm. YLE-uutisissa ja Talentiassa. Tällöin juuri medialla on ollut positiivista merkitystä aikuissosiaalityössä tehtävään taloussosiaalityöhön ongelmakohtien esiin tuojana. Haastatteluissa tätä ei kuitenkaan tuotu aikuissosiaalityön kokonaiskuvassa merkittävässä määrin esiin.

Haastateltavat näkivät aikuissosiaalityön hahmottuvan työllisyydenhoidossa erityisesti poliittisen päätännän kautta. Tässä haastateltavat siis kiinnittyvät *politiikan* systeemiin. Erityisesti työhön nähtiin vaikuttavan juuri kuntien poliittisen päätännän. Poliitiikkaan sitoutuminen nähdään kuitenkin myös ristiriitaisena.

”...raadollisesti puhutaan niistä kuntien sakkolistoista. Elikkä kunnat haluais kaikki sinne kuntouttavaan työtoimintaan tai sitten saada ne kaksi kieltäytymistä, että ne putoaa työmarkkinatuolta pois. Kun me ei tehdä tätä työtä raha edellä, niin se ei aina ihan istu meidän pirtaan tää ajatusmaailma--- ---Koska se ei aina kuitenkaan se politiikka, mitä sieltä tulee määräyksiä, ni se ei aina välttämättä ole meidän asiakkaille hyvä. H3

4.1.6 Kiinnittyminen muihin systeemeihin

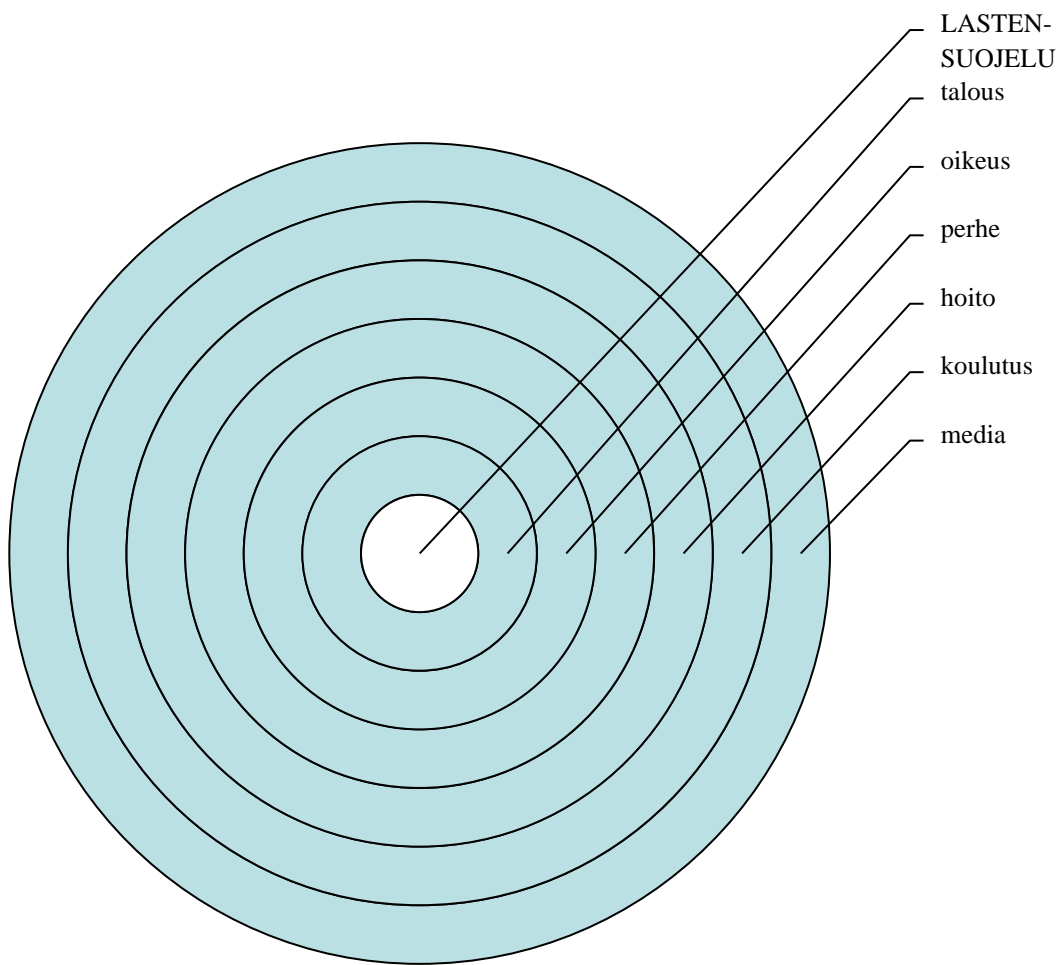
Tieteen systeemi hahmottuu sosiaalityöntekijän työssä asiana, joka aiheuttaa riittämättömyyden tunnetta. Haastateltavat kokivat, että uusia alan tutkimuksia pitäisi ehtiä lukemaan, mutta käytännön arjessa tämä jää liian vähälle huomiolle. Tilannetta helpottaa työn kanssa saman aikainen opiskelu. Toisaalta tutkimustulosten päätymiseen sosiaalityön arjen tasolle luotetaan alan uusien työkäytäntöjen kautta.

Enemmän niille pitäis olla aikaa, lukea kaikkia uusia tutkimuksia. Ja tottakai, jos tulee kaikkia uusia hyviä käytänteitä, totta kai ne vaikuttaa siihen arkeen, vaikka sitä itse ei olis lukenutukaan. H1

Taiteen systeemi ei noussut haastattelussa esille lainkaan. Oletuksena on, että tämä systeemi saisi painoarvoa jonkin sosiaalityön työalaaan kohdistuvassa haastattelussa, esimerkiksi kehitysvammatyössä.

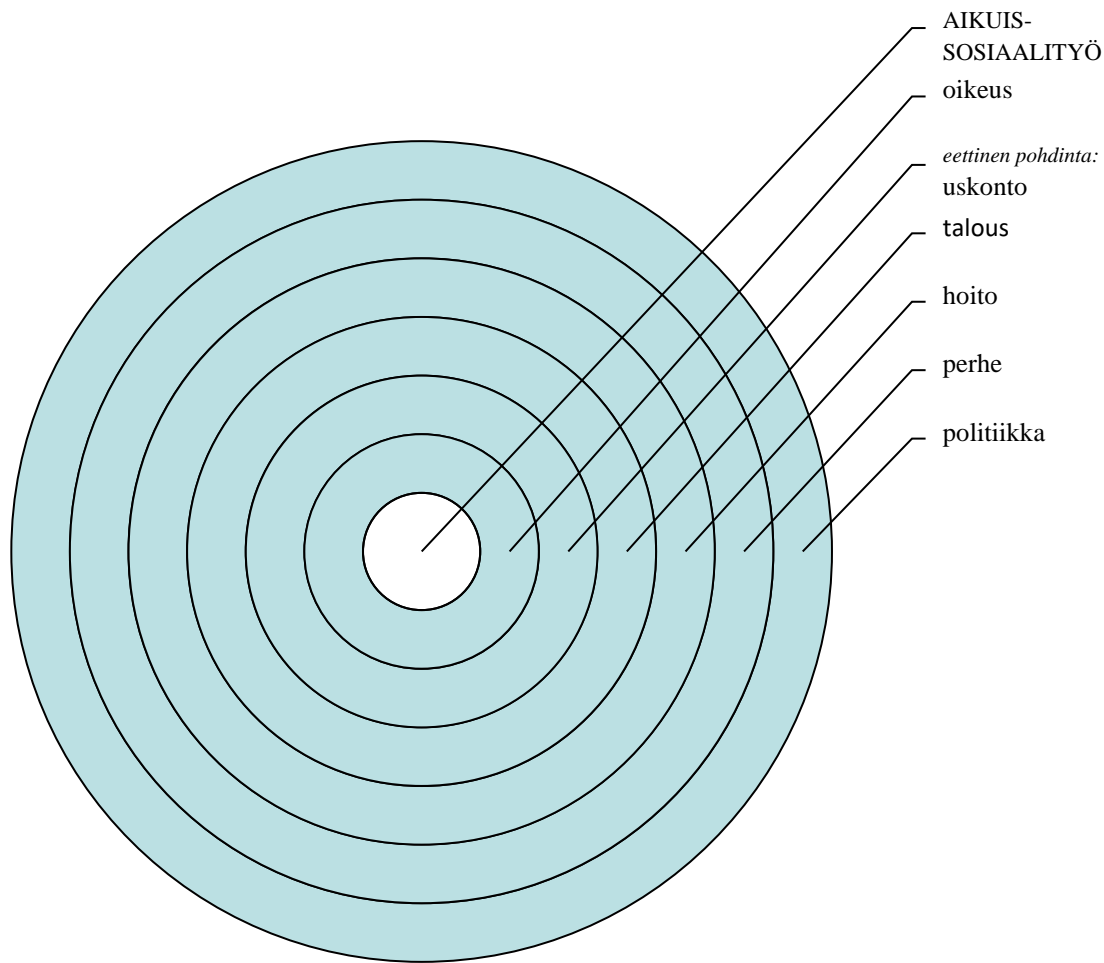
4.1.7 Lyhyt yhteenveto kiinnittymisestä systeemeihin

Siinä missä kiinnittyminen *oikeudellisen, talouden ja perheen* systeemeihin on haastattelun perusteella itsestään selvä ja sosiaalityön reunaehtoja sekä työn ydintä määritteleviä, *hoidon, koulutuksen, median ja politiikan* systeemeitä tarkastellaan kriittisesti eronteon kautta. *Median, tieteen ja politiikan* systeemit hahmotetaan ikään kuin annettuina tosiasioina, kun taas *hoidon ja koulutuksen* systeemien kanssa käydään aktiivista keskustelua. Sosiaalityöntekijät tekevät erontekoa (Luhmann 1993, 531) sosiaalisen ja terveydenhuollollisen hoidon välillä kiinnittyen *hoidon* systeemiin sosiaalisen hyvinvoinnin kautta. Tässä juuri sekä kunnallisen sosiaalityön ja terveysosiaalityön välillä käytävä sekä ylipäätään sosiaalityön ja terveydenhuollon toimijoiden välillä käytävä vuorovaikutus nousevat polttopisteeseen ja paljastavat kipukohtia (myös Luhmann 1993, 531).

KUVIO 1

LASTENSUOJELUN SOSIAALISIIN SYSTEEMEIHIN KIINNITTÄMISEN PAINOPISTEET

KUVIO 2
AIKUISSOSIAALITYÖN SOSIAALISIIN SYSTEEMEIHIN KIINNITTÄMISEN
PAINOPISTEET

4.2 Monialaisen yhteistyön lähtökohdat sosiaaliin systeemeihin kiinnittymisen kautta

Villadsen (2008, 65) esittää, että sosiaalisen tuen näkeminen riippuu toimijasta. Sosiaalisella tuella voi siis katsoa olevan monta keskenään poikkeavaa keskusajatusta, josta työ saa erilaisia

lähestymiskumia. Nämä näkökulmat ovat olemassa myös suomalaisen sosiaalityön työalojen sisällä. Tässä kappaleessa tuon käsittelyyn haastattelussa nostettuja asioita sosiaalisiin systeemeihin kiinnittymisen vaikutuksista sosiaalityön sisäiseen sekä moniammatilliseen yhteistyöhön.

Haastateltavat kokivat, että monialaisen yhteistyön ongelmaksi muodostuvat usein lain ja harkinnan kenttien erilaisuus. Työvoimaviranomaisen tiukaksi koettu lain luenta ja sosiaalityön tilanneharkintaan perustuva työtapa ovat joskus vaikeat yhteensovittaa etsittäessä asiakkaan parasta (Isoherranen 2012, 68–69). Harkintaa vaativissa tilanteissa koettiin vaikeaksi, jos toisella työalalla ei koeta olevan tulkinnan mahdollisuuksia asiakkaan hyväksi. Tässä vedottiin mahdollisesti syntyvään eettiseen ongelmaan. Toisaalta yhteistyökumppanina Kela saa kritiikkiä koetuista ristiriitaisuuksista päätöksenteossa: toisaalta toiminta koetaan virkailijakohtaiseksi lain tulkinnaksi, toisaalta Kelan koetaan noudattavan jäykästi joitain laintulkintojaan. Sosiaalityössä tämä koetaan sosiaalityön ammattitaidon mitätöimisenä.

Mulla on siihen, pätevät syyt siihen, miks mä (asiakkaan asiaa kiirehtiäkseni) sinne Kelaan soitan.

H3

Suhteessa muihin yhteistyötoimijoihin haastateltavat kokivat, että heiltä odotetaan nopeita ratkaisuja asiakastilanteissa, joissa kukaan muu taho ei pysty enää auttamaan (Hujala ym. 2019, 592). Tätä riittämättömyyden kokemusta kuvattiin sanalla ”ihmeidentekijä” tai kuvaamalla taloudellisen tuen antamisen toivetta asiakkaalle sanalla ”rahanjako”. Myös asiakkaan asianajajana toimimisen rooli nousi esiin. Edellä mainituissa näkyvät sosiaalityön monitasoinen sisäistetty tehtäväkenttä asiakkaan arjen tukemisessa sekä harkinnanvaraisen tuen tarpeen arvioijan rooli. Tässä näkyy myös sosiaalityölle annettu ja myös sisäistetty vaade riittävästä oikea-aikaisesta tuesta (sosiaalihuoltolaki 1301/2014 § 4). Villadsen (2008, 66) hahmottaa rakentuvaa itseymmärrystä sosiaalityössä juuri heijastelemalla työn omia konstruktioita muita toimijoita vasten. Harkinnanvaraisen tuen roolissa on nähtävissä selkeiden autopoiesia osasysteemin tasolla: harkinnanvaraisen tuen arvioijan ja antajan rooli on sosiaalityölle lakisääteinen rooli¹⁰, joka on sisäistetty tärkeäksi suunnitelmallisen työn työkaluksi, ja jonka merkitystä sosiaalityössä oman työn sisällössä korostetaan ja kehitetään taloussosiaalityön käsitteen kautta (Mingers 2002, 280).

Haastateltavat sosiaalityöntekijät peräänkuuluttivat käytännön tasolle tuotuja selkeitä prosesseja yhteistyöhön lastensuojelun, perhesosiaalityön ja aikuissosiaalityön kanssa. Yhteistyötä kuvailtiin

¹⁰ Laki toimeentulotuesta 1997/1412, 2.luku §13

asiana, jossa ei ole selkeää toimivaa rakennetta havaittavissa silloin, kun asiakas itse ei tuota tietoa toisen työalan asiakkuudesta. Tietoa jaetaan, mutta sen kulun reittejä ei osattu sanoittaa selkeästi. Sen sijaan järjestelmien sisäiset katsomisoikeudet eri työalan kirjauksiin nostettiin esiin ongelmana ja puutteen kuvailtiin aiheuttavan paitsi kokonaisuuden hallinnan haasteita, myös asiakkaan prosessin hidastumista. Haastateltavat nostavat esiin kokemuksensa siitä, että aikuispuoli saa tiedon lastensuojeluasiakkuudesta kolmannelta taholta kuten sairaala. Yhteistyötä vaikeuttavina asioina nähtiin myös työnteon tavat totutusti erillisinä työalueina ja kun tämä este on ylitetty, kiire.

Pitäis olla niin selkeät prosessit. Ja se ei riitä, että tehdään selkeät prosessit paperille, vaan siihen pitäis olla selkeät käytännön prosessit. Pitäis olla niin itsestään selvää, ettei siihen tulisi mitään kynnyksiä ylitettäväksi. H2

Toiveena on sosiaalityön työalojen yhteistyön pysyvät ja selkeästi tuetut ja sanoitetut rakenteet, jotka kestävät yli työntekijävaihdosten (Isoherranen 2012, 68–69). Haastateltavilla on tahto löytää nykykäytäntöjä vahvempi ja selkeämpi yhteistyö.

Meidän pitäis tuntea toistemme työtä eri hallintoaloilta, mutta meidän tulis tuntea toistemme työtä myös oman toimiston sisällä. Ettei olisi jaettu niin vahvasti eri palveluihin. H2

Yhteistyön pysyvyyden toiveessa korostui henkilökohtaisen tuntemisen merkitys ja työtapojen tuntemus. Sitoutuminen työhön kantaa hedelmää yhteistyön mahdollisuuksien nousemisena syntyneen luottamuksen ja keskinäisen toimintatapojen tuntemuksen kautta (Isoherranen 2012, 68–69). Tässä korostuu organisaatioiden työtapoihin vaikuttamisen mahdollisuus sen jäsenyyksien kautta (Luhmann 1993, 535). Haastateltavat työntekijät tunsivat itsessään tässä myös henkilökohtaisen lähestymisen haastetta sosiaalityön työalojen välissä.

Siinä mulla ainakin itselläni olis oppimista tosi paljon, että se ois nimenomaan yhteistyötä, eikä asian siirtämistä. H2

Keinoina tähän nähtiin fyysisen läheisyyden lisääminen työalojen välillä (Isoherranen 2012, 126) kuten yhteinen viikoittainen tiimi tai työnohjaus, jossa olisi eri työalojen sosiaalityöntekijöitä. Tässä yhteydessä haastateltavat pohtivat sosiaalityön työalojen yhteistyön tietosuojalakia. Käytäväkeskusteluja ja tekemisissä oloa muutoinkin kuin asioiden tiimoilta arvostettiin yhteistyön varmistajina.

On erilaista, jos ei kohtaa käytävällä tai kahvihuoneessa. Sinne (lastensuojeluun) pitää silloin ottamalla ottaa yhteyttä. H3.

Lastensuojelun systeemisen mallin käyttöön ottaminen laajasti koetaan olevan edellä jo todetun mukaisesti yksi konkreettinen mahdollisuus lastensuojelun ja aikuissosiaalityön yhteistyön

parantamiseksi. Haastateltavat aikuissosiaalityöntekijät eivät kuitenkaan hahmota toistaiseksi, mikä voisi olla systeemissä työskentelyssä juuri aikuissosiaalityön rooli (Hujala ym. 2019, 592). Haastattelujen pohjalta voi todeta, että sosiaalityössä ei täysin hyödynnetä lastensuojelussa ja aikuissosiaalityössä syntynyttä omaa erityistä osaamista.

5. JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTAA

Lopputyössäni olen tarkastellut sitä, miten sosiaalityöntekijät hahmottavat työnsä suhteessa yhteiskunnan sosiaalisiin systeemeihin. Sosiaalityö ei ole tässä oma erillinen sosiaalinen systeeminsä. Kutsun tätä hahmottamista käsitteellä *kiinnittyminen*. Olen lähestynyt kiinnittymistä aikuissosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityön kautta. Kiinnittymisellä systeemeihin on merkitystä sosiaalityön itseymmärryksen kannalta: mihin kiinnitytään, sen kautta tarkastellaan erityisesti vaikeita tai uusia tilanteita ja asioita. Kiinnittymisen käsitteen kautta olen myös tuonut esiin niitä sosiaalisia systeemeitä, joita vasten sosiaalityö hahmottaa ominta sisältöään. Kuvioissa 1 & 2 on näin mukana myös systeemeitä, jotka olivat haastattelujen pohjalta merkityksellisiä sosiaalityölle juuri eronteon kannalta. Sosiaalityön vahva itseymmärrys omista kiinnittymisistään ja eronteostaan on tarpeen myös moniammatillisen yhteistyön pohjaksi SOTE-uudistuksen keskellä. Ymmärtämällä oman ja muiden työalojen erilaisen kiinnittymisen systeemeihin on moniammatillisessa asiakastyössä mahdollista löytää ristiriitojen ja yhteistyöongelmien sijaan rikas, ymmärtävä ja toisen ominta kunnioittava tapa tehdä yhteistyötä.

Talouden systeemiin kiinnittyminen on suomalaisessa sosiaalityössä vahvaa ja tässä kiinnittyminen vahvistaa aiempaan tutkimustietoa (Villadsen 2008). Haastateltavat sosiaalityöntekijät toivat esiin vahvasti taloudellisen kiinnittymisen merkitystä erityisesti etsittäessä työalan mahdollisuuksien rajoja asiakastyössä. Kuntien taloudelliset raamit ylittävät toisinaan laissa määritellyt vastuut. Tämä näkyy sosiaalityössä toisinaan minimipalveluina tilanteissa, joissa suurempi panostus taloudellisesti, resurssein sekä ajallisesti olisi asiakkaan kokonaistilanteesta käsin katsoen tarpeen. Tässä haastateltavat toivat esiin kuntakohtaisia eroja käytännöissä. Lisäksi haastateltavat tunnistivat työssään vahvoja elementtejä yksintyöskentelyn ja pärjäämiseen vaateeseen. Näissä, kuten useassa muussakin paikallisuutta esiin tuovassa tuloksessa, systeemeihin kiinnittyminen yhtyy myös johtajuuden kysymyksiin, joita en kuitenkaan lopputyössäni rajaussyistä tarkastele tarkemmin. Tehtävän asiakastyön näkökulmasta kiinnittymistä taloudelliseen systeemiin haluttiin nostaa esiin

taloussosiaalityö sosiaalityön osaamisen omana vahvana alana. Esiin nousi nostona myös vaikuttavuuden pohtiminen, mutta sen nostaminen fokukseen jäi kuitenkin haastatteluissa vähäiseksi: suomalaisessa sosiaalityössä vasta etsitään yhtenäistä käsitystä vaikuttavuuden mittaamisesta ja tämä resonoi haastattelussa vähäisin ja epämääräisin viittauksin.

Myös vahvassa kiinnittymisessään *oikeudelliseen* systeemiin suomalaiset sosiaalityöntekijät yhtyvät pohjoismaisessa tutkimuksessa aiemmin havaittuun. *Oikeudellinen* systeemi oli haastatelluille sosiaalityöntekijöille työn peruskallio, ja asiakasta tarkasteltiin hänen oikeuksiensa ja velvollisuuksiensa kautta. *Oikeudelliseen* systeemiin kiinnittymisessä juuri asiakkaan oikeuksien toteutumisen kautta hahmotettiin monialaista yhteistyötä. Kommunikointi ja silta sosiaalityöstä moniammatilliseen yhteistyöverkoston hahmottuu näin sosiaalihuollon asiakkuudessa olevan ihmisen sosiaalihuollollisten oikeuksien toteutumisen kautta. Tärkeäksi ja puutteelliseksi taidokseen haastateltavat löysivätkin haastattelun aikana sen, ettei yhteistyökumppanin omia peruskallion omaisia, luovuttamattomia lakeja tai harkinnan mahdollisuuksia tunneta riittävän hyvin.

Oikeudellinen systeemi antaa jo lähtökohdan asiakkaaksi ottamiselle ja toimii näin portinvartijana suomalaiseen sosiaalityöhön. Haastateltavat halusivatkin nähdä sosiaalityön vahvimmin *oikeudelliseen* systeemiin kiinnittyvänä työnä. *Oikeudelliseen* systeemiin palattiin myös haastatteluiden aikana silloin, kun etsittiin sosiaalityön omaa paikkaa monialaisessa yhteistyössä. Huomattavaa kuitenkin on, että vaikka *oikeudellisen* systeemin ydinkoodipari *laillinen/laiton* muodostaa sosiaalityölle työkaluna lain, josta käsin epäselviä tilanteita lähdetään ylipäättään purkamaan, jopa *oikeudellinen* systeemi jää suomalaisessa sosiaalityössä *taloudellisen* systeemin edellä kuvattujen reunaehto- ja lähestymisen pakon jalkoihin.

Myös sosiaalityössä olennaisen harkinnanvaran pohdinta nousi esiin *oikeudelliseen* systeemiin kiinnittymisen keskusteluissa. Tässä esiin nousi eettinen pohdinta yhtenä harkinnanvaran tekijänä. Huomionarvoista on, että harkinnanvaraa etsittiin paitsi laeista, sitä etsittiin työalakohtaisesti painotetusti työntekijän persoonaan liittyvästä omasta etiikasta ja kokemuksesta. Tässä tulokset viittaavat *oikeudellisen* systeemin rajapinnasta *uskonnolliseen* systeemiin, ja myös pohjoismainen tutkimus vahvistaa tämän elementin olemassaoloa. *Uskonnollisen* systeemin merkitys korostuu siellä, missä esimerkiksi erityislait eivät anna tiukkaa toimintaohjetta, vaan harkinnanvaran määrä on suuri.

Perheen systeemiin kiinnittyminen sosiaalityön asiakastyössä on vahva. Perheen käsite on suomalaisen sosiaalityön käytännön kentällä kuitenkin epäselvä: pohdintaa herätti haastatteluissa

muun muassa se, onko yksinäinen henkilö yksin asuvana asiakas vai perhe tai perheen osa. *Perheen* systeemiin kiinnittymisestä puhuminen ja sen merkitys sosiaalityössä onkin työalariippuvainen: Se saattaa olla konkreettisen työn ydinkiinnittyminen tai systeeminä vahva käsitteenomainen asia, joka raamittaa työtä ja kiinnittymistä systeemeihin. *Perheen* systeemi nousi kuitenkin esiin asiana, joka nosti ennako-oletukseni mukaisesti esiin sosiaalityön työalojen välisen nykyistä vahvemman auki puhumisen sekä yhteisen työskentelyn keskustelun. Lastensuojelun vahva työntöön tapa *systeminen lastensuojelu* tunnettiin käsitteenä aikuissosiaalityössä, mutta käsitys sen mahdollisuuksista asiakkaan tilanteen yhteisen sanoittamisen tueksi on epäselvä. Haastattelujen pohjalta olisi tarpeen luoda systeemiseen lastensuojeluun rakenne, jossa aikuisten puolen sosiaalityön työntekijä olisi pysyvä konsultoiva jäsen. Huomionarvoista kuitenkin on, että sosiaalityössä ikään kuin luovutetaan perheen systeemin ”omistajuus” lapsiperhepalveluille sen sijaan, että *perheen* systeemiä haluttaisiin lähteä määrittelemään ilman lasta.

Hoidon systeemi nousee esiin hahmotettaessa omaa paikkaa asiakkaan palvelussa. Sitä vasten vertailtiin, etsittiin ominta ja tehtiin erontekoa systeemeistä kaikkein vahvimmin. Toinen selkeä eronteon rajapinta on suhteessa *koulutuksen* systeemiin, jonka kanssa sosiaalityö niin ikään etsii vahvalla vuorovaikutuksella omintaan. Tämän systeemin kohdalla nousi esiin lähinnä kysymys rooleista ja niiden epäselvyydestä asiakastyössä. Sosiaalityöntekijät kokevat ristiriitoja sekä väärin asetettuja odotuksia yhteistyötahoilta. Sosiaalityön myös koetaan toisinaan olevan lähipalvelu ja lisäresurssi, yhteistyötahojen sanellessa sosiaalityölle sen työn toteuttamisen tapoja.

Haastateltavat vetivät *oikeudellisen* systeemin *hoidon* systeemin rajapinnaksi ja siinä vahvan kiinnittymisensä sosiaalihuollon lainsäädäntöön asiakastyön toteuttamisen pohjaksi. Vahvasti juuri *hoidon* systeemiin kiinnittyvien yhteistyötahojen kanssa sosiaalityö on vuorovaikutuksessa ja etsii omaa ydintään, keinojaan ja myös tarvetta oman ydinosaamisen ulkopuolella oleville palveluille. Ohjaus oikean hoitotahon piiriin ajatellaan haastattelujen perusteella toimivan näin myös mittarina hyvälle sosiaalityölle. Terveystuon sosiaalityöntekijät saivat haastatteluissa kiitosta ja tunnustusta sillanrakennuksesta hoitotahojen ja kunnallisen sosiaalityön välillä. Tämä eronteko juuri *hoidon* systeemiin on merkittävää sosiaalityön itseymmärryksen kannalta nyt, kun sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksia tehdään aktiivisesti. Haastateltavat kokivat sosiaalityön nähtävän pahimmillaan tahona, jonka on pystyttävä auttamaan, kun muut tahot eivät enää pysty auttamaan tai tavoita asiakasta. Sosiaalityöntekijät kokivat, että yhteistyötahojen keskinäisen lainsäädännön ja vastuun tuntemisen puutteen aiheuttamat väärät odotukset tuottavat haasteen sujuvan asiakastyön toteuttamisessa.

Muita haastatteluissa ilmenneitä sosiaalisia systeemeitä, joihin haastateltavat kiinnittyivät työalakohtaisesti, olivat *median* ja *politiikan* systeemit. Tämän voi katsoa kertovan myös yhä moninaisempaa ympäristöä heijastavaa ja siinä vuorovaikuttavaa sosiaalityötä, jota Villadsen (2008) kutsuu *polyfoniseksi*, monikeskeiseksi kiinnittymiseksi. Sosiaalityön kiinnittyminen *median* systeemiin koettiin pääsääntöisesti negatiiviseksi asiaksi, jolla ei ole tekemistä työn hyvän laadun kanssa, sen sijaan se värittää asiakkaiden ennakkonäkemyksiä sosiaalityöstä. *Poliittisen* systeemin nähdään olevan asia, jonka todellisuudessa sosiaalityöntekijän tulee elää ja joka raamittaa esimerkiksi työllisyyden hoidossa sosiaalityötä, mutta johon ei haastatteluissa haluttu vahvasti ottaa kantaa. Haastateltavat eivät nostaneet vahvasti esiin rakenteellista sosiaalityötä.

Systeemeihin kiinnittymisten tarkastelu tuottaa näkökulmia sosiaalityön työalojen ja -orientaatioiden väliseen sekä moniammatilliseen tarkasteluun. Aiemmin jo mainittu kunkin spesifin alan kiinnittyminen omaan oikeudelliseen ja myös eettiseen perustaansa luo yhdenlaisen jännitteen yhteistyöhön. Tämän tulkitseen myös resonoivan oikeudelliseen systeemiin kiinnittymisen vahvuutta ja tapaa.

Konkreettiset prosessien kuvaukset ja yhteiset, yli yksittäisten työntekijöiden ulottuvat pysyväisluonteiset rakenteet nähtiin haastatteluissa ratkaisuinä sosiaalityön työalojen välisen yhteistyön haasteisiin. Tiedonjaon kulun reitit eivät olleet haastateltaville aina selkeät. Aikuissosiaalityön ja lastensuojelun sosiaalityön yhteistyössä ongelmaksi koettiin myös se, että asiakkuudesta ei automaattisesti ole toisella tietoa. Tiedon tuojana saman kunnan sosiaalityöntekijöiden välillä saattaa näin olla kolmas taho kuten sairaala. Suoran tiedonjaon rakenteita kolmannen tahon tiedonjaon sijaan ymmärrettävästi toivotaan, ja tässä myös asiakaskirjausten katsomisen rajaukset kunnan työalojen kesken nousevat kysymykseksi.

Haastateltavat kokivat moniammatillisessa verkostossa painetta reagoida nopeasti ja ratkaista tilanteita, joissa muilta ovat loppuneet keinot. Tätä koettua vastuuta etsitään ja myös kehitetään sosiaalihuoltolakia vasten. Moniammatillisen yhteistyön yhtenä avaimena nähtiin yhteiseen systeemiin kuten oikeudelliseen systeemiin kiinnittymisen huomiointi. Tämä systeemi voi näin toimia ikään kuin yhteisenä kielenä, josta käsin on mahdollista pyrkiä ymmärtämään esimerkiksi eri ammattikuntien vastuita suhteessa asiakkaaseen. Toisaalta on riskinä, että mikäli oikeudelliseen systeemiin kiinnittyminen tapahtuu yhden työalalla olennaiseksi nostetun lain kautta, kiinnittyminen voi muodostua asiakkaan sosiaalisten oikeuksien näkökulmasta liian kapeaksi lähtökohdaksi, esimerkiksi niin sanottujen paperittomien tuen saanti.

Lopputyöni on tehty tilanteessa, jossa covid-19-pandemia oli huomioitava fyysisesti maaliskuusta 2020 alkaen. Toteutin haastattelut suunniteltujen ja sovittujen lähitapaamisten sijaan Teams-alustan kautta. Haastatteluita tehtäessä pandemian ensimmäisen aallon laineet olivat kuitenkin vasta lyömässä ja pandemiaan viitattiin haastatteluissa aina erikseen. Haastateltavat keskustelivatkin haastattelutilanteissa pitkää työkokemustaan hyödyntäen. Käytännössä siis haastatteluilla oli fyysinen haaste kuten non-verbaali viestintä juuri fokusryhmässä syntyvää yhteistä ymmärrystä ajatellen, mutta saatavan tiedon sisältöön pandemialla ei juuri ollut vielä vaikutusta. Tästä näkökulmasta katsottuna saatu tieto on ajankuvaa sosiaalityöstä ennen pandemiaa ja todennäköisesti pysyväksikin muuttuneita moniammatillisen yhteistyön teon tapoja.

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). (2007). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Bryman, A. (2012). *Social research methods*. 4th edition. Oxford.
- Elo, S. & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing* 62(1), 107–115.
- Eriksson, K. (toim.) (2015). *Verkostot yhteiskuntatutkimuksessa*. Gaudeamus.
- Eskola, J. (2007). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Kirjassa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) (2007). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-Kustannus, 159–183.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Hujala, A., Taskinen, H., Oksman, E., Kuronen, R., Karttunen, A. & Lammintakanen, J. (2019). Sote-ammattilaisten monialainen yhteistyö. Paljon palveluja tarvitsevat asiakkaat etusijalle. *Yhteiskuntapolitiikka* 84(2019), 592–600.
- Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa (2012) Tutkimuseettinen neuvottelukunta. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf.
- Isoherranen, K. (2012). Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Jalava, J. (2008). Kuntoutuskumppanuuden mahdollisuudet ja haasteet – Systemiteoreettinen lähestymistapa. *Janus vol. 16 (4) 2008*, 280–294.
- Jalava, J. (2005). Toiminnallinen hyvinvointivaltio – Niklas Luhmannin systemiteoreettinen tarkastelutapa. Kirjassa Saari, J. (toim.) (2005). *Hyvinvointivaltio. Suomen mallia analysoimassa*. Tampere: Yliopistopaino.
- Kihlström, A. (2011). Luhmann's system theory in social work: Criticism and reflections. *Journal of Social Work* 12(3), 287–299.
- Kilpeläinen, A. (2009). Luhmannin ekologinen kommunikaatio teoreettisena lähestymistapana sosiaalityössä. Kirjassa Mäntysaari, M., Pohjola, A., Pösö, T. (toim.) (2009). *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus, 67–84.
- Kuorilehto, R. (2014). Moniasiantuntijuus sosiaali- ja terveydenhuollon perhetyössä. Monitahoarviointi Q-metodologialla. Oulu: Oulun yliopisto.

Kääriäinen, A. (2003). Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Luhmann, N. (1993). Ecological Communication; Coping with the Unknown. *Systems Practise*, Vol. 6, No.5.

Luukkonen, I., Mykkänen, J., Itälä, T., Savolainen, S. & Tamminen, M. (2012). Toiminnan ja prosessien mallintaminen. Tasot, näkökulmat ja esimerkit. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto ja Aalto-yliopisto.

Mingers, J. (2002). *Sociological Review* 50(2), 278–299.

Mäntysaari, M., Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) (2009). *Sosiaalityö ja teoria*. Jyväskylä: PS-kustannus.

Nikander, P. (2003). Moniammatillinen yhteistyö sosiaali- ja terveydenhuollon haasteena. Vuorovaikutuksellinen näkökulma. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 2003:40, 279–290.

Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *The knowledge-creating company*. New York: Oxford University Press.

Nummela, T. (2011). Asiakkaan asema ja oikeuksien toteutuminen aikuissosiaalityössä. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.

Pohjola, A. (2007). Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Kirjassa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) (2007). *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi.

Toikko, T. & Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. Tampere: Tampere University Press.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.

Sulavuori, M. (2019). Sosiaalityön tulevaisuus -seminaari ja työpaja 28.10.2019. Kuntaliitto.

Sulavuori, M. (2020). Haastattelu kehittämistehtävän pohjatiedoksi, Helsinki 3.3.2020.

Toikko, T. (2005). *Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan*. Tampere: Vastapaino.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2006). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus.

Viinamäki L. & Saari E. (toim.) (2007). *Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen*. Helsinki: Tammi.

Villadsen, K. (2008). Polyphonic`welfare: Luhmann`s systems theory applied to modern social work. *International Journal of Social Welfare* 2008: 17: 65–73.

LIITE 1

HAASTATTELUN TUKIRUNKO

-MITKÄ OVAT SOSIAALITYÖSSÄ TYÖN LÄHTÖKOHDAT JA YDINTYÖ?

-MIKÄ MÄÄRITTELEE SOSIAALITYÖN ASIAKKUUDEN JA MITEN MÄÄRITTELETTE JA RAAMITATTE ASIKKUUDEN JUURI OMASSA TYÖSSÄ?

-MITKÄ OVAT SOSIAALITYÖN VAHVUUDET JA HAASTEET YHTEISTYÖSSÄ?

-MITÄ SOSIAALITYÖLTÄ ODOTETAAN?